

Paul-Erik Korvela ja Johanna Vuorelma, *Puhun niin totta kuin osaan. Poliittikka faktojen jälkeen*. Jyväskylä: Docendo, 2017, 231 s.

Totuuden venyttämisen, värittämisen ja ohittamisen keskusteluilla on pitkä, riitaisa ja tarkkaan dokumentoitu historiansa, erityisesti länsimaisen poliittisen teorian traditiossa. Vapaalla kädellä sitä voisi mallintaa piirtämällä janan Thukydiden ja Jeesus Nasaretilaisen edustamien positioiden väliin. Thukydidelle, klassisen realismin perillisineen, totuus edustaa lähinnä vahvemman oikeudella määritettävää, retorista poliittisen vallan resurssia. Tästä positiosta käsin totuus määritetty, *ipso facto*, prosessissa, jossa ”väkevampi toteuttaa mitä voi ja heikompi siihen myöntyy” (Patomäki 1990). Rooman valtakunnan merkittävin toisinajattelijana puolestaan mobilisoi räjähdysmäisen kasvun ruohonjuuritason vastarintaliikkeelleen haastamalla menestyksekkäästi ajatusta maallisen vallan kautta määrittyvästä totuudesta. Linjatessaan olevansa itse ”tie, totuus ja elämä” Nasaretilainen antoi maailmanhistorian vaikutusvaltaisimman hahmon absoluuttiselle ja objektiiviselle, ideamaailmassa sijaitsevalle totuudelle.

Tätä kahtiajakoa heijasteleva totuudellisuuden rajankäynti jäsentää myös Paul-Erik Korvelan ja Johanna Vuorelman toimittamaa, äärimmäisen ajankohtaista teosta *Puhun niin totta kuin osaan. Poliittikka faktojen jälkeen*. Viimeistään viime vuonna itsensä läpi lyöneestä ”totuudenjälkeisyyspuheesta” inspiroituneena Korvela ja Vuorelma lähtevät viiden tutkijan voimin perkaamaan ilmiön yhteiskunnallista ja tieteellistä merkitystä. Teoksen kymmenen lukua kontekstualisoivat ilmiötä virkistävän monesta näkökulmasta arvioiden ”totuuden ja faktojen jälkeistä maailmaa” mm. aikakautena ja ajankuvana, poliittisena retoriikkana, julkisena kertomuksena sekä (politiikan)tutkimusta uudelleen orientoimaan pyrkivänä teesinä. Mediakentän informatiovirtojen hybridisoituminen, vastamediat ja ylijaraisiksi heimoiksi jäsenyvä nettiyhteisöllisyys ovat oikeastaan ainoat ilmiöön kytkeytyvät keskeiset ulottuvuudet, jotka teoksessa jätetään tarkemman erittelyn ulkopuolelle. Rajaus puolustaa paikkaansa tässä ajassa – etenkin kun otetaan huomioon, että yksinomaan tänä vuonna ollaan julkaisemassa varovastikin arvioiden yli viisitoista englanninkielistä ”totuudenjälkeisyttä” käsittelevää tietokirjaa (Mariscal 2017, 4).

Korvela ja Vuorelma avaavat ilmiön käsittelyn metatasolta liittymällä itse keskusteluun totuuden-

jälkeisyyskeskustelusta. Kirjoittajat alleviivaavat kriittisesti ”totuudenjälkeisyys-” ja ”faktojenjälkeisyys”-keskusteluihin elimellisesti liittyviä anakronismeja ja epätasällisyyttä. Journalistisella vapaudella ohjatun kansalaiskeskustelun moniäänisyyden ja tieteellisen tutkimuksen tienraivausvaiheen lastentautien seurauksena määritelmiä totuudenjälkeisyydelle syntyy tällä hetkellä kuin sieninä sateella. Korvelan ja Vuorelman omat intressit palautuvat politiikan tutkimuksen traditioon. Johdantoluvussa totuudenjälkeisyyskeskustelun konstituioiviksi kysymyksiksi nostetaankin demokratiavaje ja luottamuspula, tiedontuotannon ja kielen poliittisuus, poliittisten affektien ja rationaalisuuksien välinen kitka sekä poliitikkojen käyttämän, enemmän tai vähemmän valheellisen retoriikan rooli massojen manipuloinnissa. Tästä tulokulmasta käsin herätetään aiheellinen kysymys: ”Mikä, jos mikään, on totuudenjälkeisessä ajassa aidosti uutta?”

Kuten teoksessa useampaan otteeseen todetaan, asian kuin asian osoittaminen uudeksi on usein ja lähtökohtaisesti varsin haastava tehtävä – erityisesti ihmistieteissä. Jotta ilmiöiden uutuudesta voidaan edes keskustella, ne tulee kytkeä toisiinsa erilaisten kontekstualisointien ja genealogioiden kautta. Tällaisen hermeneuttisen prosessin tulos on kuitenkin väistämättä se, että ilmiö A muistuttaa jossain suhteessa B:tä, ja jossain toisessa mielessä C:tä. Vastavasti myös ”totuudenjälkeisen ajan” parempi tieteellinen ymmärtäminen johtaa väistämättä siihen, että ilmiö ei enää näyttäyty samalla tavalla uutena tai uniikkina. Tästä seuraa eräänlainen paradoksi myös teoksen totuudenjälkeisyyspuheelle. Tutkimusresurssien systemaattinen ja metodologinen panostaminen on usein paremmin perusteltua sellaisten asioiden kohdalla, joista tiedämme vähän, kuin sellaisten, jotka ovat jo varsin tuttuja. Kun Korvela ja Vuorelma siis aiheellisesti huomauttavat löyhää totuudenjälkeisyyspuhetta viime vuosina viljellyn huomattavan paljon – ja lähinnä muista kuin tutkijapositionista käsin – on vaikea sanoa, onko tämä tehnyt ilmiöstä tutkimuksellisesti auttamattoman epämääritellyn, vai pikemminkin entistä varteenotettavamman tutkimusresurssien allokoinnin kohteen. Ilahduttavasti teoksesta löytyy huolella punnittuja perusteluja molempien johtopäätösten tueksi.

Toisin kuin totuudenjälkeisyys, totuudenjälkeisyyspuhe on onneksi ilmiönä huomattavasti selkeämmin rajattavissa ja operationalisoitavissa tieteellisen tarkastelun tarpeisiin. Jouni Tilli kiinnittää huomion

totuudenjälkeisyysviittausten kiehtovaan rooliin parlamentaarisisessa puheessa, jonka puitteissa valehtelusyytöksiä on totuttu pitämään sopimattomina, jopa suorastaan sanktioituina. Sen sijaan viime vuosina eduskunnassa esitettyihin puheenvuoroihin pesiytyneet muotoilut joidenkin kansanedustajien ”siirtymisestä totuudenjälkeiseen aikaan” ovat osoittaneet hyväksyttäväksi ja käyttökelpoiseksi eufemismiksi valehtelulle. Tällaisen funktion muodostuminen kytkeytyy osaltaan juuri totuudenjälkeinen-käsitteen moniulotteisuuteen, josta Tilli tarjoaa oivaltavia esimerkkejä suorien lainausten kautta. Ilmaisulla viitataan paitsi toisen edustajan suoranaiseen valehteluun, Tillin mukaan tyyppillisemmin tämän tietämättömyyteen sekä tarkoitukselliseen tai tahattomaan välinpitämättömyyteen koskien esittäjän olennaisina pitämiä faktoja kohtaan. Tillin havainnossa kiteytyykin eräs totuudenjälkeisyyspuheen yhteiskunnallinen tehtävä. Epätarkkuudesta huolimatta se on jo tarjonnut lukuisille poliitikan kommentaattoreille intuitiivisen termin sellaiselle esiintymiselle, jossa huomiota pyritään eri tavoin ja eri syistä viemään pois mitattavien ja todennettavien faktojen piiristä – valheilla tai ilman. Tällainen ulottuvuus kansalaisyhteiskunnan räjähdysmäisesti lisääntyneessä ”totuudenjälkeisyyteen puuttumisessa” mahdollistaa optimistisenkin tulkinnan. Kenties todistamme synnytyksuskia prosessissa, jossa ihmisille on muotoutumassa sanastoa valhe/tosi-dikotomiaa nyansoituneempaan poliittisen puheen erittelyyn tavoilla, joista mm. Thukydides, Machiavelli ja Steven Lukes ovat jo pitkään tehneet politiikan tutkijoille arkipäivää?

Totuudenjälkeisyyspuhe ilmenee paitsi kyseisen termin käyttämisenä, myös tarinallistettuna media-keskusteluna, jonka voi Johanna Vuorelman mukaan sijoittaa länsimaisen rappiotarinan genreen. Vuorelma osoittaa lukuisten esimerkkien kautta, kuinka arvolutautunutta, uhkavetoista ja länsiorientoitunutta totuudenjälkeisyyspuhe on ollut vuodesta 2016 alkaen. Kommentaattorien länsiorientaation Vuorelma arvelee johtuvan käsityksestä, jonka mukaan ”Kiinassa tai Venäjällä [...] keskittetty valtakoneisto elää jatkuvasti totuudenjälkeistä aikaa.” Arviota käsityksen yleisyydestä on vaikea todentaa, mutta on totta, että kansalaisyhteiskunta ei ole näissä maissa kovin hiljattain elänyt aikaa, jolloin tiettyjä, laajalti faktoina pidettyjä totuuksia on saattanut esittää ilman pelkoa valtakoneiston ankarista tai mielivaltaisista rangaistuksista. Tässä mielessä aika on kuitenkin ennemminkin ”sa-

nanvapautta edeltävää” kuin totuudenjälkeistä. Lisäksi monet länsimaista käsin helpoiten seurattavista kommentaattoreista eivät juuri tunne Kiinan tai Venäjän sisäpolitiikkaa, eivätkä siksi yksinkertaisesti koe voivansa keskustella totuudenjälkeisyydestä näiden maiden kohdalla.

Ylipäätään monet median totuudenjälkeisyyskeskusteluun liitetyt patologiat palautuvat teoksen toimittajien tekemään havaintoon siitä, että totuudenjälkeisyyttä on toistaiseksi ehditty tieteellisesti tutkia sangen vähän. Siksi tämän populaarin keskustelun ja sen tieteellisen kritiikin suhdetta määrittää teoksessakin väistämättä jonkinlainen epäyhteismittallisuus. Ainakin toistaiseksi julkisessa keskustelussa ”totuudenjälkeisyydellä” vaikuttaa olevan hieman samanlainen rooli aikakautta määrittävänä metatarinana kuin esimerkiksi ”postmodernilla.” Kuten postmodernin teoreetikot, myös ”totuudenjälkeisen ajan” kommentaattorit eivät varsinaisesti ole esittäneet, että moderni aika tai ”totuuden aikakausi” olisivat jollain tietyllä historiallisella hetkellä päättyneet. Sen sijaan molemmat ovat pyrkineet kiinnittämään huomiota niihin diskursseihin ja käytäntöihin, joissa uudenlainen kieli luokitteluineen ja tulkintoineen itsessään konstituoii ja tuottaa tiettyjä diffuuseja nyky-yhteiskunnan ilmiöitä (mm. Baudrillard 1981).

Tarkastelussaan Vuorelma implisiittisesti herättää erittäin oleellisen kysymyksen siitä, onko tämä ajallinen ja käsitteellinen epätasällisyys tekemässä totuudenjälkeisyydestä kolumnistien ja filosofien oman käsitteen, joka jo syntymästään pakenee empiiristen ihmistieteiden ulottumattomiin. Vuorelma tarjoaa tilalle ”luottamuksen jälkeisen ajan” käsitettä yhtenä vaihtoehtona tuottaa empiirisesti orientoitunutta tutkimusta. Kuviteltuja yhteisöjä ylläpitävää luottamusta, toisin kuin totuudellisuutta, on mahdollista mitata. On kuitenkin huomionarvoista, että mitattu luottamus erilaisiin instituutioihin on vaihdellut huomattavasti jo kauan ennen kuin puhe totuudenjälkeisyydestä löi itsensä läpi. Ovatko totuudenjälkeisyyden kommentaattorit siis vasta havainneet 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä juontuvan luottamuksen laskun? Tai onko ”totuudenjälkeisyys” luottamusvajeelle vain yksinkertaisesti tarinan nimenä iskevämpi? Vai onko totuudenjälkeisyydessä kyse mahdollisesti jostain vieläkin uudemmassa ilmiöstä kuin luottamuksen rapautuminen? Kenties totuudenjälkeiseksi nimettyä aikaa määrittää se, että ihmisten on syystä tai toisesta aiempaa helpompi havaita, kuinka yhteisöjä yhteen

hitaavat voimat eivät palaudukaan totuuteen ja faktoihin valistuksen ajan ideaaleina vaan arvoihin ja affekteihin? Tällaisessa tulkinnassa totuudenjälkeisyyttä ei määrittelikään siirtymä pois jostakin myyttisestä totuuden ajasta vaan – potentiaalisesti mitattavissa oleva – kansalaisyhteiskunnan myöhäinen herääminen Korvelankin luonnostelevaan poliittiseen valheen todellisuuteen ja parissamme aina olleeseen totuudenjälkeisyyteen.

Toisin kuin epistemologiset totuuteen liittyvät kysymykset, se, mitä heräämisestä poliittiseen valheeseen seuraa, on erittäin kontekstisidonnainen, empiirinen kysymys. Historiallista perspektiiviä tähän kysymykseen tuo Ari-Elmeri Hyvönen tavalla, joka harvoin onnistuu. Vertaamalla 1930-luvun Saksaa totuudenjälkeiseen aikaan suurta valhetta käsittelevässä analyysissään Hyvönen näyttää, kuinka analyttinen ”natsikortin veto” voikin valaista keskustelua huomattavasti. Keskeinen yhtymäkohta totalitaarisen ja totuudenjälkeisen ajan poliittisen valheen välille muodostuu ei niinkään itse valehtelussa vaan villedissä ja mielikuvituksellisissa syytöksissä, joilla ihmisten huomio pyritään kiinnittämään vastustajien ”valehteluun.” Natsien retoriikassa ”englantilaisien ja juutalaisten” esittäminen suuren valheen tekijöinä poliittisesti passiiviselle, taantuvan talouden kyynistämälle kansanosalle toimi savuverhona natsien omalle valehtelulle. Vastaavasti nykypäivän populistisessa retoriikassa globalisaatiosta ja monimuotoistumisesta koettu taloudellinen ja identiteettipoliittinen uhka on esitetty ”korruptoituneen poliittisen eliitin” ja muiden (mm. Vuorelman teoksessa erittelemien) käytännöllisten syntipukkien aikaansaannoksena. Kaikissa tapauksissa laajamittaiset ja epätasälliset syytökset ”toisten” valehtelusta mahdollistivat oman valheen menestyksen. Kuten natsi-Saksassa myöskään nykypäivänä ei ole enaista ole vain se, kuinka moni uskoo yksittäisiin valheisiin tai valeutisiin, vaan erityisesti se, kuinka harva laajamittaisen valehtelun seurauksena uskoo ylipäänsä mihinkään median tai poliitikkojen esittämiin väittämiin. Hyvösen mukaan tätä prosessia ajaa dynamiikka, jossa yhä räikeämpi valehtelu ei vähennä mitenkään erityisesti nimenomaan valheen esittäjän uskottavuutta, vaan nakertaa tasaisesti luottamusta kaikenlaista faktatietoa ja uutisointia kohtaan. Erotuksena on kuitenkin se, että levittämällä kyynisyyttä mahdollisimman laajalle ja pakottamalla muut poliittiset toimijat puolustuskannalle ”ensimmäinen valehtelija” saa edun puolelleen. Toisin

kuin mitä Korvela esittää teoksessa poliittisen valheen historiasta, Hyvösen mukaan ”Lenin on hengissä, ja Trumpin virkaanastujaisyleisö oli historian suurin” -tyyppiset hyökkäykset satunnaisia tosiasioita kohtaan voivat siis olla opportunistisissaan hyvinkin järkevää politiikkaa. Tämä tarjoaa kiinnostavan tulkintakehyksen Trumpin, Orbánin ja Erdoğanin ajoittain äärimmäisen helpostikin kumottavissa olevien tosiasiaväittämien käytölle. Tässä mielessä totuudenjälkeistä aikaa eivät siis edusta niinkään valheet tai emotionaalisen retoriikan vetoavuus vaan lievä epävarmuus ja kyynisen välinpitämätön haluttomuus ja kyvyttömyys faktojen ja ei-faktojen erotteluun. Faktojen erottelu ei-faktoista on toki tärkeämpi prosessina kuin lopputuloksena.

Kuten Korvela asiantuntijatiedon manipuloitavuutta käsittelevässä luvussaan täsmällisesti erittelee, faktojen mittaamiseen ja toteamiseen liittyvät haasteet ovat nykypäivänäkin ennen kaikkea muita kuin totuudenjälkeisiä. Haasteiden johdosta kritiikitön luottamus edes sinänsä valheettomiin raportteihin ja selvityksiin ei usein ole perusteltua. Uusliberaalin faktauskon naiivius käy ilmi esimerkiksi ”sopivien” vertailukohtien tarkoitushakuisessa valikoimisessa, indikaattoreiden kyseenalaisessa operationalisoinnissa, laadullisten määreiden yksinkertaistavassa kvantifioinnissa sekä toiminnan mittaamisen tahattomissa ohjausvaikutuksissa. Tällöin näennäisen faktapohjaisesta politiikkatyöstä tuleekin, uusvanhan sanonnan mukaisesti, politiikkapohjaista faktatyötä. Näin Korvela havainnollistaa, kuinka kelvoton haastaja populismille löytyy poliittisen tyylin vastakkaisesta, teknokraattisesta äärlaidasta. Populistisen tyylin tutkimuksen uudet uranuurtajat ovatkin huomauttaneet (mm. Moffitt 2016), että nämä kaksi ennemminkin tekevät toinen toisilleen tilausta ja yllyttävät toisiaan entistä suurempiin ylilyönteihin kuin korjaavat toistensa virheitä ja puutteita. Tätä arviota tukee myös Vuorelman uskopuhetta käsittelevässä luvussa tekemä havainto teknokraattiseman ”perinteisen politiikan” edustajien kalastelusta populistien vesillä: johdonmukainen poliittinen toiminta näiden äärlaitojen välisessä tilassa vaikuttaa paljon vähemmän houkuttelevalta kuin rusinoiden poimiminen ääripäistä. Kun havainto liitetään Korvelan perusteelliseen faktapuheen ongelmien analyysiin, on helppo yhtyä siihen johtopäätökseen, että faktojen pöytään lyöminen tuskin riittää totuudenjälkeiseksi kutsutun ajan patologioiden vasta-läkkeeksi. Verrattuna ajallemme ominaiseen fak-

tojen ja ei-faktojen välisen eron relativisointiin jonkinlainen faktafokus lienee silti ihan kelvollinen lähtökohta.

Mira Söderman etsii Hyvösen tavoin vertailukoh-
taa Trumpille totuudenjälkeisyyden ilmentymänä,
joskin hieman lähempää historiasta. Esittämällä Sil-
vio Berlusconiä eräänlaisena ”Trumpin kummisetä-
nä” tai proto-Trumpina Söderman paneutuu ansiok-
kaasti muun muassa yhteneväisyyksiin vulgaarin ja
naisvihamielisen retoriikan funktioissa. Molemmat
paitsi ilmentävät yleisölleen jonkinlaista autentti-
suutta ja suorapuheisuutta, ovat myös taanneet mil-
jonääripoliitikoille ”yli-tavallisen kansanmiehen”
statuksien kannattajien keskuudessa. Samankaltai-
suuksista huolimatta mielenkiintoinen ero löytyy
kuitenkin mediaesiintymisen roolista johtajien suos-
iossa ja menestyksessä. Toisin kuin Berlusconi, joka
vaikuttaa kotimaisessa mediassa enimmäkseen ”ui-
neen myötävirtaan”, Trump on ollut jokseenkin py-
syvässä nokkapokassa valtavirtamedian kanssa aina
ehdolle asettumisestaan lähtien. Ilman omaa medi-
aimperiumia Trump onkin päätenyt etsimään liit-
tolaisia henkilökohtaiseen mediasotaansa erilaisten
vastamedioiden vaikutuspiirissä olevista nettiyttei-
söistä, joita määrittää äärimmäinen kynnisyys ”me-
diaeliittejä” kohtaan. Tämä heijastuu myös keskei-
senä erona poliitikkojen välillä. Siinä missä Berlus-
conin tavaramerkiksi muodostui nopeasti leveä ”ei
mitään ongelmaa” -hymy, Trumpin esiintymisen on
puolestaan todettu olevan tyypillisesti aggressiivista
– hän ei hymyile, naura tai vitsaile juuri koskaan
(Collett 2017; Litt 2017). Vaikka molemmat ovat
kiistatta omalla tavallaan taitavia strategisen valheen
käyttäjiä, Söderman myöntää, että on vaikea täsmen-
tää, missä määrin kumpikaan poliitikoista ”edustaa
totuudenjälkeisyyttä.”

Tämä osa Södermanin johtopäätöksestä alleviivaa
Puhun niin totta kuin osaan -teoksen keskeistä haas-
tetta, totuudenjälkeisyyden tarkastelua sen kautta,
miten yksittäiset toimijat – poliitikot, kansalaiset,
tutkijat tai journalistit – suhtautuvat faktoihin tai
poliittiseen valheeseen. Vaikka esimerkit poliittisen
valheen käyttötavoista läpi historian ovat kautta
linjan oivaltavia, ei ole aivan selvää, miten ne oike-
astaan liittyvät totuudenjälkeisyyteen käsitteenä,
jonka kritiikkiä kuitenkin kuljetetaan läpi teoksen.
Vastaavasti on kyseenalaista – sikäli kun kaipuu
myyttiseen menneeseen tai ”totuuden aikaan” on
ollut poliittisen keskustelun ytimessä jo antiikin
ajoista saakka – missä määrin tätä nostalgiaa on

perusteltua pitää nimenomaisesti totuudenjälkeisyy-
destä käytävää keskustelua määrittävänä ominaisuu-
tena.

Teoksessa esitetty terminologinen kritiikki osuu
maaliinsa. Totuuden olemus kuuluu viime kädessä
uskonnon, filosofian ja teleologisten keskustelujen
pariin, ei tieteen tai poliittisen vallan piiriin. Tarkas-
teltavan ilmiön rajaaminen politiikan toimijoiden ja
kommentaattoreiden retoriikkaan eri aikoina ja eri
konteksteissa toimii. Se nivoo kirjan luvut yhteen, ja
synnyttää niiden välille useita kiehtovia vertailevia
asetelmia. Tässä mielessä poliittisen kommunikaa-
tion reunaehtoisten käsitteilyn puuttuminen ei ole
ongelma vaan pikemminkin mahdollistaa teoksen
terävän fokuksen. Ongelmallista sen sijaan on kri-
tiikki, jossa totuudenjälkeisyys pyritään palauttamaan
lähinnä ”totuuden aikaa” nostalgisoivaksi rappiota-
rinaksi, lisääntyneeksi epäluottamukseksi, epäope-
rationalisoitavaksi arvopuheeksi tai näkökulmatto-
man faktatuotannon mahdollisuuden synnyttä-
mäksi ahdistukseksi. Tältä osin teoksen johtopäät-
ökset menevät pidemmälle kuin mitä sinänsä ansiok-
kaassa analyysissä käytetty aineisto sallii. Tämä
johtuu siitä, että rajauksen seurauksena ”totuuden-
jälkeisen ajan” kritiikkiä ei kytketä sellaisiin keskeisiin
ja kiistatta uusiin ilmiöihin, kuten mediakentän
hybridisoituminen (Chadwick 2013), uutiskehystey-
tyn sisällön käyttäjätuotannon nopea kasvu (Bruns
2008) sekä ylirajaisen nettiyhteisöllisyyden mahdol-
listama virtuaalinen kokemuksellisuus (Polletta ja
Callahan 2017). Mikäli haluamme todella saavuttaa
kestäviä johtopäätöksiä koskien ”totuudenjälkeisen
ajan” potentiaalia, ilmaisukykyä ja selitysvoimaa
käsitteenä, emme voi jättää tarkastelun ulkopuolelle
näitä ulottuvuuksia, joissa ilmiö olennaisilta osiltaan
esiintyy.

LÄHTEET

- Baudrillard, Jean. 1981. *Simulacres et simulation*. Paris: Galilée.
Chadwick, Andrew. 2013. *The hybrid media system: Politics and
power*. Oxford: Oxford University Press.
Bruns, Axel. 2008. *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond from
Production to Prodsusage*. New York: Peter Lang Publishing.
Collett, Peter. 2017. “The seven faces of Donald Trump – a
psychologist’s view.” *The Guardian* 15.1.2017. <http://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/15/the-seven-faces-of-donald-trump-a-psychologists-view> Viitattu 21.11.2017.
Litt, David. 2017. “Opinion | Is nothing funny, Mr. President?”
The New York Times 16.9.2017. <https://www.nytimes.com/2017/09/16/opinion/sunday/trump-does-not-laugh.html>
Viitattu 21.11.2017.

- Mariscal, Vincent. 2017. *“La post-vérité: Un dispositif de stigmatisation et de dépolitisation des classes populaires?”* Bruxelles: ARC - Action et Recherches Culturelles asbl.
- Moffitt, Benjamin. 2016. *The global rise of populism*. Stanford: Stanford University Press.
- Patomäki, Heikki. 1990. “Mitä Thukydideen Melos-dialogi voi kertoa?” *Rauhantutkimus* 20:4, 26–63.
- Polletta, Francesca ja Callahan, Jessica. 2017. “Deep stories, nostalgia narratives, and fake news: Storytelling in the Trump Era.” *American Journal of Cultural Sociology* 5:3, 392–408.

NIKO PYRHÖNEN